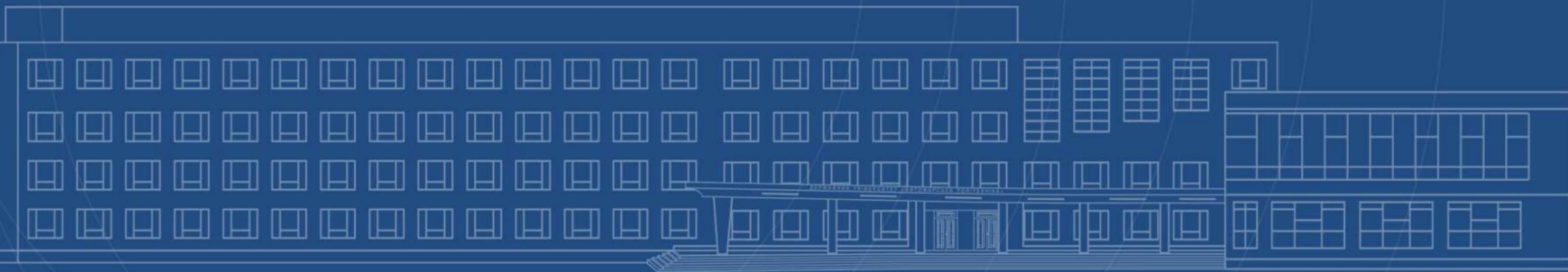
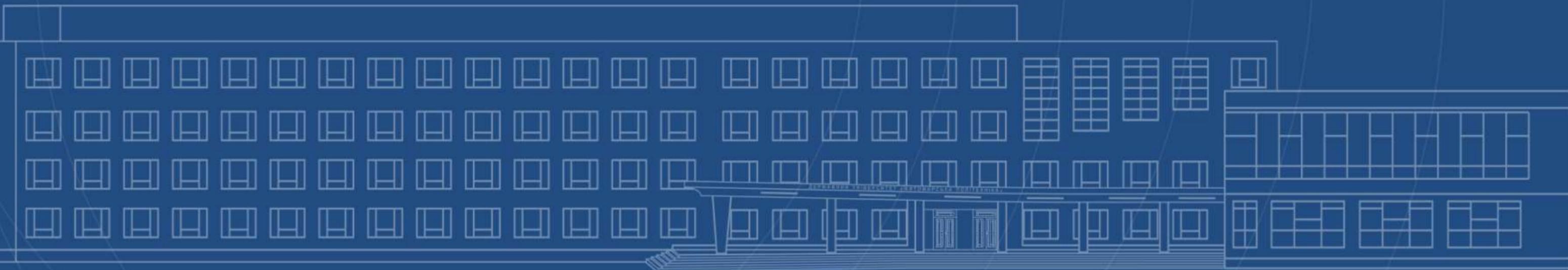

ТЕМА 6. УПРАВЛІННЯ СУЧАСНИМИ ЗАГРОЗАМИ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

1. Поняття та класифікація загроз економічній безпеці
2. Внутрішні та зовнішні загрози та правові інструменти протидії
3. Політичні загрози та правові інструменти протидії
4. Воєнні загрози та правові інструменти протидії
5. Гібридні загрози та правові інструменти протидії

ПИТАННЯ

1. Як Ви вважаєте, загроза – це подія, яка вже сталася (наприклад, криза), чи це стан середовища, у якому ми постійно перебуваємо?
2. Чи може загроза мати позитивний вплив на правову систему?
3. Чому те, що для бізнесу є «вигідною угодою» (наприклад, продаж активів за кордон), для держави може виглядати як «загроза національній безпеці»?
4. Чи можна подолати економічну загрозу виключно правовими методами (судами, штрафами), чи управління загрозами завжди передбачає елемент політичного примусу?
5. Де закінчується «економічна конкуренція» і починається «економічна загроза»?
6. Управління загрозами – це насамперед про ліквідацію наслідків чи про недопущення причин?

У науковій літературі та нормативних актах поняття «загроза» трактується як центральна категорія теорії економічної безпеки.

Загроза – сукупність наявних та потенційно можливих явищ і чинників, що створюють небезпеку для реалізації національних інтересів у економічній сфері.

Загрозою на рівні суб'єктів господарювання вважаються дії або умови (навмисні чи випадкові), що порушують режим функціонування підприємства та завдають матеріальної шкоди або призводять до фінансових втрат.

Загроза – це складне явище з деструктивним потенціалом, здатне за певних умов спричинити шкоду об’єкту безпеки, порушити його цілісність або унеможливити сталий розвиток.

Юридичні ознаки загроз:

- суспільна небезпечність;
- можливість правового реагування;
- наявність спеціальних режимів протидії;
- зв’язок із національними інтересами.

Важливо розрізняти небезпеку (якісна характеристика ситуації), загрозу (конкретна форма прояву небезпеки) та ризик (кількісна міра ймовірності настання негативної події).

Питання для обговорення:

1. Якщо загроза – це лише «потенційна можливість» шкоди, чи може держава карати (обмежувати) за те, що ще не сталося, але класифікується як загроза?

2. Якщо загроза – це лише «потенційна можливість» шкоди, чи може держава карати (обмежувати) за те, що ще не сталося, але класифікується як загроза?

Існує багатовимірна класифікація загроз за різними ознаками:

За джерелом виникнення:

Зовнішні

Зумовлені процесами поза межами системи (геополітичні зміни, світові кризи, агресія інших держав, залежність від імпорту ресурсів, зростання зовнішнього боргу).

Внутрішні

Формуються всередині суб'єкта (корупція, неефективне управління, технологічна відсталість, тінізація економіки, знос основних фондів, «відплив мізків»).

За ймовірністю реалізації:

1. Неймовірні та малоймовірні (не потребують термінового планування).
2. Імовірні та досить імовірні (прогнозовані, потребують бюджетного забезпечення).
3. Неминучі (легко прогнозовані через природу процесів).

За величиною збитків:

- ✓ Несуттєві (не впливають на загальний стан).
- ✓ Істотні (втрата значної частини ресурсів).
- ✓ Значні (ризик банкрутства, втрата конкурентних переваг).
- ✓ Катастрофічні (припинення діяльності).

За тривалістю дії:

- Постійні (через структурні недоліки).
- Тимчасові (під впливом кон'юнктурних чинників).
- Довго-, середньо- та короткострокові.

Загрози поділяють за сферами (складовими) економічної безпеки:

1. *Фінансова*: дефіцит бюджету, нестабільність валютного ринку, значна кредиторська/дебіторська заборгованість, відтік капіталу.
2. *Виробнича*: технічна відсталість, руйнування промислових потужностей, низька ресурсоефективність, деіндустріалізація.
3. *Зовнішньоекономічна*: блокада портів, сировинна структура експорту, висока імпортозалежність.
4. *Соціальна*: зростання безробіття, масова міграція, зниження доходів населення, бідність.
5. *Кіберзагрози* (цифрова сфера): кіберзлочинність (шахрайство), кібершпигунство, кібертероризм та кібервійна (атаки на критичну інфраструктуру).
6. *Інвестиційно-інноваційна*: відсутність сприятливого клімату, недостатнє фінансування НДДКР, відтік капіталу.

Сучасні загрози для України набули гібридного та системного характеру:

фізичне руйнування критичної інфраструктури (енергетики, логістики).

масштабна міграція («втрата людського капіталу») та зростання безробіття.

Блокування логістичних шляхів (портів), що паралізує експорт.

Надмірна залежність від зовнішньої фінансової допомоги та зростання державного боргу.

продовольчі ризики: мінування земель та руйнування агроінфраструктури.

1. Геоеконічний та санкційний тиск.

Прояви: торговельні обмеження; ембарго; блокування фінансових операцій; обмеження доступу до ринків.

Ризики: падіння експорту; девальвація валюти; дефіцит бюджету; зниження інвестицій.

Правовий інструмент: Звернення до Світової організації торгівлі (СОТ), застосування контрзаходів (дзеркальні обмеження), диверсифікація через укладання нових двосторонніх торговельних угод.

3. Світові фінансові кризи.

Прояви: відтік капіталу; банкрутства; валютні потрясіння; падіння ВВП.

Загроза: бюджетна нестабільність; зростання безробіття; соціальна напруга

Правовий інструмент: посилення пруденційного нагляду НБУ, введення тимчасових обмежень на рух капіталу (валютне регулювання), імплементація стандартів Базель III.

2. Залежність від зовнішніх ресурсів.

Форми: енергетична залежність; імпорт критичних товарів; залежність від стратегічних технологій.

Наслідки: можливість шантажу; цінові шоки; вразливість виробництва.

Правовий інструмент: Законодавче встановлення обов'язкових стратегічних резервів (наприклад, нафти/газу), укладання довгострокових форвардних контрактів, антимонопольне регулювання для недопущення контролю іноземних структур над стратегічними об'єктами.

4. Недобросовісна міжнародна конкуренція.

Форми: демпінг; контрабанда; маніпуляції цінами; монополізація ринків транснаціональними структурами

Правовий інструмент: Антидемпінгові та антисубсидійні розслідування, посилення митного контролю, санкції Антимонопольного комітету України (АМКУ).

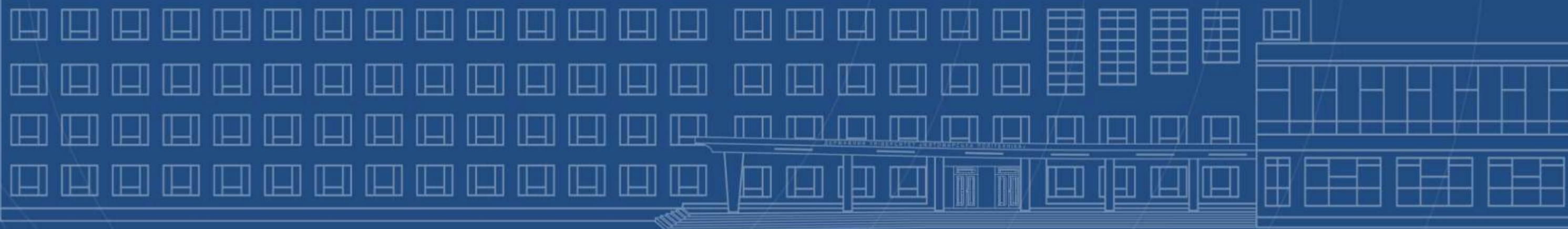
5. Воєнні дії та гібридний вплив на економіку.

Наслідки: руйнування інфраструктури; блокада логістики; знищення виробництв; зростання військових витрат

Правовий інструмент: Правовий режим воєнного стану, механізми фіксації збитків для подальших репарацій (міжнародні реєстри збитків), страхування воєнних ризиків на законодавчому рівні.

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

Яка з цих загроз є найбільш руйнівною для правового суверенітету України? (Наприклад, чи не призводить залежність від зовнішніх кредитів до втрати права самостійно визначати бюджетну політику?)

Внутрішні загрози економічній безпеці (виникають у межах національної економічної системи)

1. Корупція та тіньова економіка.

Прояви: ухилення від оподаткування; нелегальні фінансові схеми; зловживання владою.

Наслідки: втрати бюджету; викривлення конкуренції; інвестиційна недовіра

Правовий інструмент: посилення інституційної спроможності БЕБ та НАБУ; впровадження непрямих методів контролю за доходами та витратами; цифровізація податкового адміністрування (е-акциз, е-чеки); розширення сфери фінансового моніторингу.

3. Деформація структури економіки.

Прояви: сировинна орієнтація; занепад високих технологій; слабка диверсифікація.

Ризики: вразливість до цінових коливань; технологічна відсталість

Правовий інструмент: спеціальні правові режими для ІТ; законодавче стимулювання інвестицій у переробну галузь; впровадження механізмів локалізації в державних закупівлях.

2. Фінансова нестабільність держави.

Загрози: бюджетний дефіцит; державний борг; інфляція; банківські кризи

Правовий інструмент: жорстке дотримання бюджетних правил щодо граничного обсягу дефіциту та боргу (Бюджетний кодекс); реформування системи управління державним боргом.

4. Монополізація ринків.

Форми: олігополії; картельні змови; зловживання домінуючим становищем.

Наслідки: завищені ціни; гальмування розвитку; порушення прав споживачів

Правовий інструмент: посилення повноважень АМКУ щодо примусового поділу монополістів; впровадження програм Leniency (звільнення від відповідальності за розкриття картелю); моніторинг державної допомоги суб'єктам господарювання.

5. Недосконалість державного управління.

Прояви: неефективна податкова політика; нестабільність законодавства; слабкий контроль і нагляд.

Правовий інструмент: стабілізація законодавства (принцип правової визначеності); впровадження механізмів оцінки регуляторного впливу для кожного законопроекту; реформа державної служби та цифровізація послуг.

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

Як корупція в бюджетній сфері перетворюється з кримінального злочину на фактор, що деформує структуру економіки

Що на Вашу думку є першопричиною – корупція породжує погане управління, чи погане управління створює умови для корупції?

Проблему слід вирішувати першочергово?

Політичні загрози – дії суб'єктів політики (внутрішніх або зовнішніх), спрямовані на дестабілізацію державних інституцій через економічні важелі.

<i>Політична загроза</i>	<i>Прояв</i>	<i>Правовий інструмент протидії</i>
Економічний шантаж	використання ресурсів (газ, електрика) для зміни політичного курсу.	диверсифікація через міжнародні договори; позови до міжнародних арбітражів
Політичне лобіювання інтересів агресора	створення «п'ятої колони» в парламенті чи уряді для прийняття шкідливих законів.	закон про лобіювання (прозорість); контррозвідувальний захист економіки (СБУ).
Корупційний вплив на виборчі процеси	фінансування партій капіталом із сумнівним походженням.	жорсткий фінансовий контроль партій (НАЗК); обмеження фінансування з офшорів.
Захоплення держави	контроль олігархічних груп над стратегічними галузями	антимонопольне законодавство; реформа правосуддя.
Зовнішній політичний диктат	нав'язування умов, що суперечать національним інтересам, через кредитні угоди та судами.	конституційний контроль (КСУ) за відповідністю міжнародних договорів національним інтересам.

Правові інструменти «особливого призначення»

Ключові механізми, які працюють саме проти політичних загроз:

Скринінг іноземних інвестицій: юридична процедура перевірки не лише «грошей», а й «політичного бекграунду» інвестора.

✓ Якщо інвестор пов'язаний з урядом країни-агресора – угода блокується.

Інститут санкцій (РНБО): швидкий інструмент зупинки політико-економічної активності осіб, що загрожують суверенітету.

✓ Це превентивний захід, коли звичайне судове провадження є занадто повільним.

Фінансовий моніторинг: посилений контроль за статками політиків для запобігання їхньому підкупу іноземними державами.

Питання для обговорення:

1. Де проходить межа між «іноземною консультативною допомогою» та «зовнішнім управлінням» (як політичною загрозою)?
2. Чи може санкційна політика РНБО стати політичною загрозою для бізнесу, якщо вона застосовується непрозоро?

**Воєнна агресія трансформує економіку з вільного ринку на ресурсну базу оборони.
Проблема протистояння воєнним загрозам полягає в забезпеченні балансу між надзвичайними повноваженнями держави та залишками правових гарантій для суб'єктів господарювання.**

1. Воєнні загрози для економічної безпеки
2. Фізичне знищення активів: цілеспрямовані удари по об'єктах критичної інфраструктури (енергетика, логістика, промислові гіганти).
3. Блокада зовнішньоекономічної діяльності: перекриття морських та повітряних шляхів, що зупиняє експортно-імпорتنі операції.
4. Демографічний колапс: втрата трудового ресурсу через мобілізацію та масову міграцію.
5. Окупація територій: втрата контролю над природними ресурсами, виробничими потужностями та земельним фондом.

Правові інструменти:

- Спеціальні правові режими: Воєнний стан
- Правові механізми відчуження та вилучення майна
- Регуляторні та фінансові інструменти (валютні обмеження; податкові пільги та стимулювання; правові механізми релокації підприємств із зони бойових дій у безпечні регіони; правові інструменти збереження критичного кадрового потенціалу для функціонування економіки тилу.
- Правова фіксація та відшкодування збитків (фіксація руйнувань, юридично значуще документування збитків, завданих воєнними діями, для майбутніх репарацій та міжнародних судів; страхування воєнних ризиків; створення державних та міжнародних правових механізмів гарантування інвестицій в умовах війни.

Питання для обговорення:

- I. Чи може держава вилучати майно бізнесу, якщо загроза економічна (ризик дефіциту товару), а не пряма військова?
- II. Як кваліфікувати невиконання господарського договору через воєнні дії – як класичний форс-мажор чи як специфічну підставу для звільнення від відповідальності в інтересах національної безпеки?
- III. Чи можна вважати «бронювання працівників» формою дискримінації в трудовому праві, якщо критерієм є не професійні навички, а «критичність підприємства» для економічної безпеки? Як це узгоджується із засадами рівності?

Особливості гібридних загроз:

Анонімність та складність атрибуції: важко юридично довести причетність конкретної держави до кібератаки чи обвалу валютного ринку.

Використання «цивільних» інструментів: агресія реалізується через комерційні структури, медіа, неурядові організації або підставних осіб.

Експлуатація демократичних цінностей: використання свободи слова для поширення економічної дезінформації або права власності для захоплення стратегічних активів.

Основні форми гібридного впливу на економічну безпеку

Кібератаки на критичну інфраструктуру: посягання на банківські системи, цифрові реєстри та системи управління енергомережами.

Економічна дезінформація: штучне створення паніки (чутки про дефолт, дефіцит палива), що веде до дестабілізації споживчого та валютного ринків.

Промислове шпигунство та витік технологій: несанкціоноване отримання доступу до технологій подвійного призначення.

Фінансування деструктивної діяльності: використання мереж фіктивних компаній та криптовалют для обходу санкцій та фінансування протестних рухів.

Правові інструменти протидії (увага до превентивної моделі захисту)

- Кібербезпека та цифрова стійкість: законодавство про захист критичної інфраструктури (визначення переліку об'єктів та вимог до їх захисту).
- Спеціальні правові режими обміну даними між державою та приватним сектором у сфері кіберзагроз.
- Санкційна політика: використання механізму РНБО для швидкого блокування активів осіб, пов'язаних з гібридною агресією, до винесення судового вироку.
- Захист інформаційного простору: правове регулювання прозорості медіа-власності.
- Криміналізація маніпуляцій на ринках, вчинених у межах гібридної агресії.
- Фінансовий моніторинг: впровадження стандартів FATF для відстеження «брудних» грошей, що використовуються для політичної дестабілізації.
- Правове регулювання ринку віртуальних активів (криптовалют).

Питання для рефлексії:

Чи може економіка під час війни залишатися «ринковою», чи управління воєнними загрозами неминуче веде до адміністративно-командних методів регулювання?

Які правові запобіжники мають стримувати цей процес?

Чи не призведе надмірна увага до «безпеки» до того, що юрист почне бачити в кожній великій угоді загрозу, а не розвиток?

Гібридні загрози часто маскуються під законні комерційні операції (наприклад, скупка стратегічних активів через офшори). Чи здатне традиційне господарське право розпізнати загрозу за фасадом «свободи договору»?

Чи є кібератака на банківську систему суто технічною загрозою, чи це новий вид «економічної диверсії», що потребує спеціального кримінально-правового статусу?

Чи може національний економічний інтерес держави бути виправданням для порушення міжнародних зобов'язань перед інвесторами?

Завдання для самоїї роботи

1. Розробити класифікацію сучасних загроз економічній безпеці держави
2. Проаналізувати правові інструменти протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам
3. Підготувати аналітичну довідку щодо правового реагування на гібридні загрози економічній безпеці

   @ZTUEDUUA

- **Розвиваємо лідерів**
- **Створюємо інновації**
- **Змінюємо світ на краще**

